

2313

Грунланд

Грунланд

84

U-89

U-1389

2011

84-3

Մ-890

ԳԻՒԻ ԴԸ-ՄՕՊԱՍԱՆ.

ԵՐԵՔ ԶՐՈՅՑ

I. Վախկոտ.

II. Գիւղի Մորացկան.

III. Զինուոր Նիւրիւն.

5

ԹԱՐԳՄ. ԱԳ. ՆԱՏՈՒՐԱՆ.

ԱՐՏԱՏՊԱՆ «ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻՑ»

(ՄԷՏ. պ. 5. ՏԵՐ-ՅԵՐԿՈՐԵԱՆԻ Տախտիւ).

ՄՈՍԿՈՒՍ.

ԶՈՒԼԱՐԱՆ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆ Օ. Օ. ՀԵՐԲԵԿ.

1889.

84-3

5-90

ԱԿ

ԳԻՒԻ ԴԸ-ՄՕՊԱՍԱՆ.

ԵՐԵՔ ԶՐՈՅՑ

I. Վախկոտ.

II. Գիւղի Մուրացկան. III. Զինուոր Դիւրիւն.

ԹԱՐԳՄ. ԱՂ. ՆԱՏՈՒՐԵԱՆ.

1002
5346 2

ԱՐՏԱՏՊԱՆ „ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻՑ“

(ՄԷՏ. պ. 8. ՏԵՐ-ՅԱՎՈՐԵԱՆԻ Տախրով).

Մ Ո Ս Կ Ո Ւ Ա.

ԶՈՒԼԱՐԱՆ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆ Օ. Օ. ՀԵՐԲԵԿ.

1889.

2003

Ե Ր Ե Ք Զ Ր Ո Յ Յ

(Գիւլի դը-Մոպասանից)

I.

Վ Ա Խ Կ Ո Տ

I.

Հասարակութիւնը նրան հռչակել էր «գեղեցիկ Սինօլ»:
Բայց նրա իսկական ազդանունը դերակոմն Գոնտրան Ժօ-
ղէֆ գէ-Սինօլ էր:

Իւր հարուստ ծնողների մահից յետոյ, ժառանգելով նը-
րանց անբաւ հարստութիւնը՝ նա միանգամից ընդհանուրի
ուշադրութիւնն իւր վերայ դարձրեց: Նա վայելչակազմ էր,
շնորհազեղ և ճարտարախօս: Սւեշարքէք սրա վերայ և՛
բնական գեղեցկութիւնը, խրոխտ ու վեհանձն տեսքը, այ-
րական ոլորուն ընչացքները, քաղցր ժպիտը—և դուք կը-
հասկանաք, թէ ի՞նչու դերակոմն Սինօլը մեծ անուն և
համբաւ էր վայելում կանանց սեռի մէջ: Կանանց նա դիւր
էր գալիս մանաւանդ իւր աչքերի, իւր գեղեցիկ աչքերի
քնքնշ և անհամեմատ բարի՝ նայուածքով:

Նա ազատ ելումուտ ունէր բարձր սալօններում, ուր միշտ
սիրալիւր ընդունելութիւն էր գտնում և առաջնակարգ պա-
րտիներից մէկն էր համարվում: Պարահանդէսներում կամ
երեկոյթներում վալս պարելու ցանկութիւն ունեցող տի-
կիներն ու օրիորդները միշտ այս ու այն կողմն էին ընկնում,
որ դերակոմնին գտնեն և նրա հետ պարեն: Եւ հէնց կանանց
աշխարհում ունեցած այդ յաջողութիւնն էր պատճառը,
որ նրա ծանօթներից շատերը հակակրօնքով էին նայում

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 26 Августа 1889 года.

Նրա վերայ: Բայց դերակումն այնպիսի մի բարձր դիրք էր բռնել դէպի իւր ծանօթները, այնպիսի հեղեղութեամբ էր վերաբերվում դէպի նրանց հակակրանքը, որ միայն յատուկ էր անվեհեր և եռանդուն մարդուն:

Դերակումնի մասին պատմում էին, որ նա իւր կեանքում մի քանի այնպիսի սիրային արկածներ էր ունեցել, որոնք փառք ու պատիւ կարող էին բերել ամեն մի երիտասարդի: Նա շատ հանդարտ ու խաղաղ կեանք էր վարում, առանց իւր անձն կենթարկելու բարոյական զանազան ցնցումների և ալեկոծումների... Դերակումնի բնաւորութեան նկարագիրը լրացնելու համար, անհրաժեշտ է աւելացնել, որ նա շատ զեղեցիկ սուր գործ ածել գիտէր. իսկ ատրճանակ գործ ածելում—հօ մրցող չունէր:

— Եթէ ինձ վիճակուի մենամարտել, — շատ անդամ ասում էր նա, — ես կ'ընտրեմ ատրճանակ, որովհետեւ լիովին համոզուած եմ, որ այդ զէնքով անպատճառ կրղրուիմ հակառակորդիս:

Մի գիշեր նա իւր ծանօթ երկու ջահիլ տիկիներին (նրանց հետ էին և՛ ամուսինները) թատրոնից դէպի տուն ուղեկցելիս, կամեցաւ մի բանով մեծարել նրանց և կէս ճանապարհին խնդրեց ներս մտնել քաղցրավաճառի խանութը պաղպաղակ ուտելու:

Թէ՛ տիկիները և թէ՛ նրանց ամուսինները սիրով ընդունեցին նրա խնդրքը: Երբ ամենքը շարուած սեղանի շուրջը քաղցր զրոյց էին անում և միեւնոյն ժամանակ պաղպաղակով հովացնում սրտերը, դերակումն նկատեց յանկարծ, որ հարեան սեղանի մօտից մի պարոն աչքը մեխած՝ նայում է տիկիներից մէկի վերայ և ոչ մի բոպէ աչք չի հեռացնում նրանից: Տիկինն, ըստ երևոյթին, շատ անել վիճակի մէջ էր գգում իրեն, շփոթվում էր և աչքերը կախ գցում: Վերջապէս նա դարձաւ ամուսնուն:

— Ի՞նչ զարմանալի մարդ է այն սեղանի մօտ նստողը:

Որ ասես մի բոպէ աչք չի պոկում ինձանից: Ես նրան ամենեւին չեմ ճանաչում. գուցէ դու ծանօթ ես նրա հետ:

Ամուսինը, որ մինչև այդ ժամանակ ոչինչ չէր նկատում, զլուխը բարձրացրեց, նայեց սեղանի մօտ նստողին և հանդարտութեամբ պատասխանեց.

— Ես նրան առաջին անգամն եմ տեսնում:

Երիտասարդ կինը կէս-բարկացած, կէս-հանաքով շարունակեց.

— Դա շատ անհամ բան է: Նա համ իմ ակորթակն է փչացնում, համ իմ պաղպաղակը...

Ամուսինը միայն ուսերը վեր քաշեց:

— Ե՛հ, բան չունես: Իսկի ուշադրութիւն էլ մի դարձնիր: Եթէ պատահած ամեն մի լի վերայ ուշադրութիւն դարձես, ուր կ'երթայ: Ել մի բոպէ հանդիստ չես ունենալ:

Բայց դերակումն գործին ուրիշ աչքով նայեց: Նա չէր կարող թոյլ տալ, որ մի որ և է անձանթ անբաւականութիւն պատճառ էր իւր հիւրասիրած տիկիներին, վրդովէր նրանց խաղաղութիւնը, փչացէր նրանց ակորթակը վայելելու այն, ինչով որ ինքը մեծարել էր նրանց: Սյդ անպատուութիւնն ուղղակի նրան էր վերաբերում, որովհետեւ նա էր իւր բարեկամներին հրաւիրել այստեղ, ուր նրանք եկել էին, ի հարկէ, յարգելով դերակումնի խնդրքը, նրա անձնաւորութիւնը: Լէնց այդ պատճառով էլ նրա սկսուհ պարտքն էր հաշիւ տեսնել այդ անպատկառ և յանդուգն պարոնի հետ:

Նա յանկարծ տեղեց վեր թռաւ, մօտեցաւ լայիւր ձանօթին և կծու կերպով ասաց.

— Պարոն, ես չեմ կարող տանել ձեր այդ յամառ հայեացքը, որով դուք նայում էք իմ ծանօթ տիկիներին: Ի՞նչ այդ դիւր չի դալիս: Խնդրում եմ, անպատճառ վերջ տաք ձեր այդ արարմունքին:

— Ձեր ի՞նչ գործն է, — կոպտութեամբ պատասխանեց անձանթը:

— Խորհուրդ եմ տալիս ձեզ զգոյշ լինել, պարոն,— զայս-
րոյթից կարմրելով և ատամներն իրար սեղմելով՝ թշուառ
գերակոմսը,— այլապէս ես ձեզ կըստիպեմ բաւականութիւն
տալ ինձ:

Անծանօթը նրան պատասխանեց միայն մի՛ խօսքով,
բայց այնպիսի մի անվայել և վերաւորական խօսքով, որ
բոլոր ներկայ եղողներն մի ակամայ շարժում գործեցին:
Մի քանիսն երեսները շուռ տուին, միւսները քիթները
վեր քաշեցին. անկիւնում խմբուած սպասաւորները հոլի
նման պտտուեցին կրօնկների վերայ, իսկ գործասեղանի մօտ
կանգնած երկու գործակատարուհիներն այնպէս վեր թռան
տեղից կարծես մի աներեւոյթ զօրութիւն երկուսին էլ միա-
տեղ և միաժամանակ վեր նետեց:

Տիրեց խորին լռութիւն: Յանկարծ օդում լսուեցաւ մի
շրթկոցի ձայն, կարծես, մի բան ճայթեց... Դերակոմսն ապ-
տակեց իւր հակառակորդին: Բոլոր ներկայ եղողները մէջ
ընկան, որ կռիւ չպատահի:

Դերակոմսն ու անծանօթը փոխանակեցին այցեւորները:

II.

Դերակոմսը տուն վերադառնալով՝ սկսեց մի քանի րոպէ
շարունակ արագ և անհաստատ քայլերով անցուդարձ անել
սենեակում: Վրդովմունքը և զայրոյթը խանգարում էին
նրան մտածելու: Նրա ուղեղը զբաղեցնում էր միայն միտք—
«Մենամարտութիւն». սակայն այդ միտքը չունէր այն ոյժը,
որ կարողանար մի առանձին յուզմունք առաջացնել նրա
սրտում: Մի՞թէ նա չըվարուեց այնպէս, ինչպէս այդ պա-
հանջում էր հասարակական կարծիքը: Մի՞թէ նա ցոյց
չտուեց, որ ինքն ազնիւ և պատուասէր մարդ է: Նրա մա-
սին կրիստեն, նա կըլսի զովասանքներ, վերջապէս նրան կը-
շնորհաւորեն այդ քաջազործութեան համար, նրան կը հըռ-

չակին անվիհեր ասպետ, քաջամարտիկ հերոս: Եւ նա մի
քանի անգամ բարձրաձայն, համարեա աղաղակելով կրկնեց
միևնոյն նախադասութիւնը.

— Որքան լե՛րբ էր այդ մարդը:

Յետոյ նա նստեց և սկսեց մտածել:

Հէնց վաղը և եթ հարկաւոր է մարտավիաների հոգս
քաշել: Բայց ո՞ւմ ընտրել: Նա աշխատում էր մէկ-մէկ յի-
շել իւր ծանօթներէր ամենայատնի և ամենադրական մարդ-
կանց: Վերջապէս նա ընտրեց մարքիզ Տուրնուարին և
գնդապետ Բուրդէնին, որովհետեւ նրանց անունները յայտնի
էին մամուլում:

Դերակոմսը յանկարծ խիստ ծարաւ զգաց և իրար ետեւից
երեք բաժակ ջուր խմեց: Յետոյ նա նորից սկսեց անց ու
դարձ անել սենեակում: Նրա կռանդը րոպէ առ րոպէ վառ-
վում, բորբոքվում էր: Նա ցոյց կըտայ իւր անվիհերու-
թիւնը, նա ամենասարսափելի պայմաններ կըպահանջէ, այո՛,
ամենասարսափելի պայմաններ, որոնք անխուսափելի մահ
կըսպառնան հակառակորդներէր մինին և այն ժամանակ,
այն ժամանակ այդ անամօթն, անկասկած, կը վախենայ և
ներողութիւն կը խնդրէ:

Նա վերջրեց սեղանի վերայ ընկած այցեւորման և նորից
կարդաց. «Ժօրժ Լամիլ, Մովսէսի փողոց, 51.»։ Նա սկսեց
երկար նայել այցեւորման վերայ տպուած անուանը, չնայե-
լով որ այդ անունը նա կարդացել էր քաղցրավաճառի խա-
նութում, կառքի մէջ, տուն վերադառնալիս, լապտերների
մօտովն անցնելիս, և կարդացել էր ոչ թէ մէկ կամ երկու
անգամ, այլ հարիւր անգամ:

Դերակոմսը խոր նայեց տառերի շարուածքին: Ժօրժ Լա-
միլ: Ի՞նչ մարդ էր նա: Ի՞նչով էր պարագլուխ: Ի՞նչու նա
այնպէս անպատկառ կերպով նայում էր անծանօթ կնոջը:
Ո՞վ էր նա: Արդեօք քաղաքաւարութեան կանոններին
անծանօթ մի օտարական, թէ՞ աքսորանքից վերադար-

ձած մի (Հասարակորդ) կօմմունիստ: Ինչ և իցէ այդ անպիտանը քիչ չվրդովեց դերակոմսի սիրտն ու հոգին:

Եւ դերակոմսը բարկութիւնից հաղիւ շունչը ետ բերելով՝ նորից շնջեց խուլ ձայնով:

— Ա՛խ, այդ լե՛րբբ...

Դերակոմսը դարձեալ մտածմունքի մէջ ընկաւ:

Նա այցեատոմսը ձեռքից չէր թողնում: Այդ թղթի կտորը նրա կատաղութիւնը շարժում էր, նրա սրտում մի ահագին փոթորիկ էր առաջացնում, որի հետ երբեմն-երբեմն միախառնվում էր մի ինչ-որ տարօրինակ, հիւանդոտ զգացմունք...

Սեղանի վերայ դրուած էր դրչահատ: Դերակոմսը բարկութիւնից իրեն կորցրած՝ վրայ ընկաւ, վերջրեց դանակը և դողդոջուն ձեռքով դանակի ծայրն այնպէս ցցեց խեղճ ծորձ Լամիլի անուան մէջ, որ այցեատոմսի վերայ ահագին ծակ բացուեց:

Այդ բոպէին նրան թւաց թէ պատռեց այն մարդու կուրծքը, որին պատկանում էր այդ անունը...

Սակայն մենամարտութիւնն անխուսափելի էր: Պէտք էր, անպատճառ պէտք էր մենամարտել: Բայց ի՞նչով, ի՞նչ ընտրել—սո՛ւր թէ ատրճանակ: Որպէս անպատուած՝ դերակոմսը յոյս ունէր, որ զէնքի ընտրութիւնն իրեն կը թողնեն: Սրով մենամարտել նա սիրտ չէր անում, իսկ ատրճանակով... ատրճանակով նա յոյս ունէր ահ գցել հակառակորդի սիրտը... յոյս ունէր ստիպել նրան ներողութիւն խնդրելու և այդպիսով ոչ իւր և ոչ էլ ուրիշն արիւնը թափելով՝ ազատուել իւր այդ ծանր վեճակից:

— Պէտք է հաստատամիտ լինել: Պէտք է ցոյց տալ նորան կամքի ոյժ, հոգոյ անվեհերութիւն և նա, երեւի, կը վախենայ:

Սակայն սեփական ձայնի հնչմունքը ցնցեց դերակոմսին և նա երկիւղեց չորս կողմը նայեց: Նա զգում էր ներդային սաս-

տիկ զրգռումն: Դերակոմսը դարձեալ մի բաժակ ջուր խմեց և սկսեց շտապով հանուել: Անկողին մանկուն պէս՝ նա լապտերը հանգցրեց և աչքերը փակեց:

— Վաղը, — մտածում էր նա՝ անկողնում պառկած — ամբողջ օրն ազատ եմ, ուրեմն ժամանակ կ'ունենամ գործերս կարգի բերելու: Իսկ այժմ քնե՛մ, քնե՛մ, որ առաւօտեան կարողանամ զուարթ և հանգիստ սրտով ողջունել արևին:

Նա աչքի կոպերն աւելի սեղմեց: Բայց ի զուր, նրա աչքին քուն չէր գալիս: Նա մի քանի բոպէ կամ մէջքի վերայ էր պառկած մնում, կամ ձախ կողքի վերայ էր շուռ գալիս, կամ աջի վերայ, կամ երեսը թաղում էր բարձի մէջ, սակայն բաղձալի քունը չկա՛ր ու չկա՛ր:

Նա դարձեալ ծարաւ զգաց: Ուզեցաւ վեր կենալ, որ մի քիչ ջուր խմի, ծարաւը մեղմի, բայց հէնց նոյն բոպէին նրա ուղեղում առաջին անգամ առկայծեց մի տարօրինակ և սարսափելի միտք.

— Մի՞թէ ես վախենում եմ, — մտածեց նա:

Նա ձեռքը դրեց կրծքին: Նրա սիրտը թրթռում էր, որպէս վանդակն ընկած թռչուն:

Ժամացոյցը խփեց մէկը: Այդ անակնկալ ձայնի վերայ նա մի բարձր ձիչ արձակեց և ուետինէ գնդակի նման վեր թռաւ անկողնից: Նա մի այնպիսի ուժգին ճնշում զգաց իւր սրտի վերայ, որ մի ամբողջ բոպէ ստիպուած էր բերանը բաց շունչ քաշելու:

Նա սկսեց ինքն իրեն մտածել, թէ ի՞նչի հետեանք կարող էր լինել հոգեկան այդպիսի ազմայոյզ դրութիւնը:

— Մի՞թէ ես վախենում եմ: Ինչ անմտութիւն...

Դերակոմսը համարեա անդիտակցաբար վառեց լապտերը և նայեց հայելու մէջ: Որպիսի՞ դարհուրանք: Նա չկարողացաւ ճանաչել իրեն: Բիբերը սարսափելի լայնացել էին: Իսկ զէմքը մեռելի գոյն էր ստացել: Այո՛, նրա կերպարան-

բին նայած՝ նա աւելի շուտով մեռածի էր նմանում, քան թէ կենդանի, շարժուն արարածի:

Գերակոմսը շօշափեց իւր դարկերակը և նայեց լեզուին... Յանկարծ մի միտք կայծակի պէս հարուածեց նրան և նա տեղնուտեղը մնաց քարացած:

— Գուցէ միւս օրը ես այս ժամին արդէն մեռած լինեմ:
Նրա սիրտն սկսեց սաստիկ թրթռալ:

— Այո, ահա հէնց այս մարդը, որ այս բոպէիս հայելու միջեց նայում է ինձ վերայ, գուցէ, վաղը չքանայ, և չքանայ անդառնալի կերպով: Մ, այդ սարսափելի է: Ես ապրում եմ, ես շնչում եմ, ես ուզում եմ ապրիլ և... և յանկարծ, քսանուչորս ժամից յետոյ, ինձ պէտք է պառկեցնեն այս անկողնում սառած, անշարժ և անշունչ...

Գերակոմսը նորից անկողին մտաւ, որ փոքր ինչ հանդարտուի. սակայն վայրկեան չանցած՝ նրա երեակայութեան մէջ պատկերացաւ մի սոսկալի և սրտաճմլիկ տեսարան— նա տեսաւ իրեն մենամարտութեան տեղեց տուն բերուած՝ արիւնաշաղճիս, անշունչ ու անզգայ: Սեփական արիւնը նրան սարսափեցրեց: Նա գունատուած վեր թռաւ անկողնից և կայծակի արագութեամբ ներս վազեց գրասենեակը: Սեղանի արկղեց հանեց զլանակ, մէքենայաբար կպցրեց նրան և սկսեց սննեակի մի անկիւնից միւս անկիւնն անց ու դարձ անել: Յանկարծ նա ցուրտ զգաց, մօտեցաւ հնչակին, որ պէս զի ծառային կանչէ բուխարին վառելու, բայց կանգ առաւ:

— Նա կարող է նկատել, որ ես հիւանդ եմ: Ո՛չ, չի հարկաւոր, աւելի լաւ է ես ինքս մի կերպ կրակ անեմ:

Եւ գերակոմսն ինքն սկսեց բուխարին վառել: Նրա ձեռքերը դողում էին, որպէս տենդից բռնուած մարդու ձեռքեր, և նա մեծ դժուարութեամբ էր կարողանում ունելիքով ածուխ վերցնել և բուխարին զցել: Նրա գլուխը կարծես կրակն ընկած այրվում էր. իսկ գլխի մէջ պտտուող մտքերն

անկապ, խանգարուած և հիւանդոտ կերպարանք էին ստանում: Թէպէտ նա այսօր ոչինչ չէր խմած, սակայն հարբածի նման օրօրվում, դէս ու դէն էր ընկնում:

Եւ գերակոմսը հէնց մի գլուխ հարցնում էր իրեն.

— Արդեօք ի՞նչ անել: Ի՞նչ կրպատահի ինձ:

Նրա ամբողջ մարմինը ներդային ցնցման մէջ էր:

Նա մօտեցաւ լուսամուտին և վարագոյրը ետ քաշեց:

Արդէն լոյսը բացվում էր: Ամառնային հրաշալի առաւօտ: Արեգակի վարդագոյն ճառագայթները լուսաւորում էին հարեան պատերն ու տանիքները: Երկինքը նոյնպէս վարդագունուած էր: Քնած պարտէզն սկսում էր սթափուել, կեանք ստանալ:

Կեանք ստացաւ և գերակոմսը:

Արեգակի այդ առաջին ճառագայթների յայտնուելովը գերակոմսի սիրտը լցուեցաւ մի փրկարար, մի բերկրալի և միանգամայն անակնկալ յուսով: Եւ իրաւ, մի՞թէ յիմարութիւն չէր ահ ու դողի մէջ ընկնել, երբ դեռ ոչինչ չէր վճռուած, երբ դեռ նրա մարտավիաները չէին տեսնուած ժօրժ Լամիլի հետ: Գուցէ իսկի մենամարտութիւնը տեղի էլ չունենար:

Գերակոմսը լուացուեց, հագնուեցաւ և հաստատուն քայլերով դուրս գնաց փողոց:

III.

Փողոցով անցնելիս գերակոմսը շարունակ կրկնում էր.

— Պէտք է անվիհեր լինել, պէտք է գործել վճռողաբար: Պէտք է ապացուցանել, որ ես չեմ վախենում:

Նա գնաց իւր ընտրած մարտավիաների մօտ: Մարքիզն ու գնդապետը, ինչպէս ինքն էլ սպասում էր այդ, սիրով ընդունեցին նրա առաջարկութիւնը և դովելով նրա՝ քաղցրավաճառի խանութում ցոյց տուած քաջագործութիւնն

ու մի քանի անգամ էլ իրար վրայ սեղմելով նրա ձեռքը, սկսեցին պայմանների մասին խօսել:

— Ուրեմն դուք ուզում էք, որ մենամարտութիւնը խիստ լինի,—հարցրեց գնդապետը:

— Այո, ամենախիստ...—պատասխանեց գերակումը:

— Եւ, ի հարկէ, ատրճանակով,—մէջ մտաւ մարքիզը:

— Անպատճառ...

— Շատ լաւ... Թոյլ տուէք ուրեմն մնացեալ կարգադրութիւնները մենք անենք:

Բայց գերակումը վեհանձնութեամբ ոտքի կանգնեց և ձեռքերի շարժումներով և խօսքերն առանձին-առանձին շեշտելով՝ արտասանեց.

— Հեռաւորութիւնը քսան քայլ... Սրճակիւ, երբ նշան կը արուի... Մենամարտութիւնը վերջացած է համարվում միայն այն ժամանակ, երբ մեզանից մէկը ծանր և վտանգաւոր վէրք կըստանայ:

— Գեղեցիկ պայմաններ,—հաւանութիւն տուաւ գնդապետը:—Դուք ատրճանակաձգութեան մէջ հմուտ էք և հաւանական է, որ յաղթանակը դուք կըստանէք:

Մարքիզն ու գնդապետը գնացին Ժօրժ Լամիլի հետ տեսակցելու, իսկ գերակումը վերադարձաւ տուն, ուր պէտք է գային և՛ մարտավիաները հակառակորդի հետ ունեցած խօսակցութեան հետեանքների մասին տեղեկութիւններ բերելու:

Հէնց որ գերակումը մտաւ իւր առանձնասենեակը և իրեն դարձեալ մենակ զգաց, նրա սրտի յուզմունքը նորից սկսեց սաստկանալ: Նա մի տեսակ անվերջ և վերին աստիճանի անախորժ դող էր զգում թէ՛ ձեռքերում, թէ՛ ոտներում և թէ՛ կրծքի մէջ: Նա ոչ կարողանում էր պառկել, ոչ նստել և ոչ էլ կանգնել:

Նա ուզեց նախաճաշել, բայց անկարող եղաւ գէթ մի պատառ հաց բերանը դնելու: Մի կերպ իրեն կազդուրելու

համար, գերակումը վճռեց դնէ մի բան խմել: Նա հրամայեց մի շիշ կոնեակ բերել և միմեանց ետեից վեց փոքրիկ բաժակ դատարկեց:

Նրա զլուխն սկսեց պտտուել...

Նա ինքնամոռացութեան մէջ ընկաւ... և այդ բանը նորան շատ ուրախացրեց:

— Բաւական է... էլ չեմ խմիլ,—մտածում էր նա,—այսպէս լաւ է...

Սակայն հազիւ մի ժամ անցած՝ նա դատարկեց ամբողջ շիշը և անտանելի յուզմունքի մէջ ընկաւ: Նա մի անզուպելի ցանկութիւն էր զգում բարձրաձայն զոռալու, յատակի վերայ թաւադլոր դալու, շան նման կծոտելու մէկին...

Գիշերը վրայ էր հասնում:

Յանկարծ նախասենեակում հնչուեցաւ զանգակի ձայնը: Այդ ձայնը նրան այնպէս սարսափեցրեց, որ նա ոյժ չուներ բաղկաթողից վեր կենալու և իւր մարտավիաներին ղիմաւորելու:

— Ամեն բան կարգադրուած է համաձայն ձեր առաջարկած պայմաններին,—ասաց գնդապետը ներս մտնելով և ողջունելով գերակումին:—Ձեր հակառակորդն սկզբում բողբոջեց ձեր դէմ, որ մենամարտութեան պայմաններն ինքնիրոք էք կամենում որոշել և զէնքերի ընտրութեան իրաւունքը ձեզ էք վերապահում, մինչդեռ այդ իրաւունքը լիովին պատկանում է անպատուածին, սակայն յետոյ համարեալ խկոյն և եթ զիջաւ և համաձայնեց ամեն տեսակ պայման ընդունելու: Նրա մարտավիաները երկու սպաներ են:

— Շնորհակալ եմ...—ատամների միջով հազիւ շնջեց գերակումը:

— Ներեցէք, որ մենք ձեզ մօտ երկար մնալ չենք կարող,—մէջ մտաւ մարքիզը:—Մենք էլի հազար ու մի դործ ունինք կատարելու մենամարտութեան վերաբերեալ: Ամենից առաջ պէտք է մի հմուտ բժիշկ գտնել, որովհետեւ,

ինչպէս յայնի է, մենարտութիւնը վերջացած է համարվում միայն այն ժամանակ, երբ մենամարտողները մէկը ծանր վերաւորվում է. իսկ դուք ինքներդ լաւ գիտէք, որ գնդակի հետ հանաք անել չի կարելի: Յետոյ՝ հարկաւոր է մօտակայքում մի բնակարան վարձել, որպէս զի, եթէ կարիք զգացուի, կարելի լինի վերաւորուածին իսկոյն տեղափոխել այնտեղ: Բացի այդ՝ էլի պէտք է... էհ, ո՞ր մէկն ասեմ, քիչ բան կայ, մինչդեռ մենք ընդամենը երկու թէ երեք ժամ միայն ժամանակ ունենք:

— Ենթահակա՛ւ եմ—կարծես տենդից բռնուած՝ դողալով արտասանեց դերակոմսը:

— Ի՞նչպէս էք զգում ձեզ, պարոն դերակոմս,—հարցրեց գնդապետը:—Հանգիստ էք:

— Բոլորովին հանգիստ եմ: Ենթահակա՛ւ եմ...

Մարտավիաները հեռացան:

IV.

Դերակոմսը նորից մենակ մնալով, մտածումների մէջ ընկաւ: Նա երկար մտածում էր, և ոչ մի կերպ չէր կարողանում մի որոշ եզրակացութեան գալ, մի որ և է կէտի վերայ կանգ առնել...

— Այս ի՞նչ հոգեկան խանգարումն է... այս ի՞նչ ուղեղի շփոթութիւն է... խելագարվում եմ ես, ի՞նչ է... անդադար հարցնում էր նա ինքն իրեն:

Սպասաւորը լապտերը վառեց:

Դերակոմսն աթոռը քաշեց դրասեղանի մօտ և սկսեց զրել: Թղթի ճակատին գրելով՝ «Իմ կտակը», նա կանգ առաւ: Մի քանի վայրկեանից յետոյ, նա ուղեց շարունակել, բայց ի զո՛ւր—ոչ մի խօսք չկարողացաւ գրել: Նա իրեն միանգամայն անընդունիակ էր զգում երկու ամենահասարակ մտքեր իրար կապելու...

Վաղը նրան վիճակուած էր մենամարտելու: Խոյս տալ այդ բանից նա ոչ մի կերպ չէր կարող: Բայց ի՞նչու խոյս տալ... Այդ ի՞նչ վախկոտութիւն էր... Ի՞նչ էր պատահել նրան: Զէ՞ որ նա ինքը կամեցաւ մենամարտել... Այո՛, նա կամեցաւ, նա ինքը կամեցաւ պատժել անպատկառին, ցոյց տալ քաղաքացիական արիութիւն... սակայն այժմ նա զգում էր, որ չնայելով իւր մտքի և կամքի վճռողականութեան, ոյժ չի ունենալու մենամարտութեան տեղը հասնելու, հակառակորդի հետ հանդիպելու: Նա աշխատում էր իւր աչքի առջև պատկերացնել մենամարտութեան տեսարանը, իւր սկիական վարմունքը և հակառակորդի վարմունքը...

Դերակոմսը հոգեկան տանջանքի մէջ էր...

Մայլ և փոթորկալի՜ց ծով էր ներկայացնում նրա ներքին աշխարհը...

Ժամանակ առ ժամանակ նա զգում էր ներդային ուժգին ցնցումն և այդ բոպէներին, չնայելով որ նա ամեն ճիշդ թափում էր իրեն զսպելու, նրա ատամներն սկսում էին կծկծալ:

Դերակոմսն ուղեց գոնէ ընթերցանութեամբ փոքր ինչ հանդարտեցնել իրեն և ձեռք առաւ Շատովիկեարի «Մենամարտութեան կանոնագիրքը»:

Բայց յանկարծ նրա ուղեղում ծագեց մի ուրիշ միտք:

— Արդեօք իմ հակառակորդը հմուտ է ատրճանակաձգութեան մէջ: Յայտնի՞ է նա, վայելում է որ և է հօշակ: Ի՞նչպէս անեմ, որ այդ լաւ իմանամ:

Նա իսկոյն յիշեց բարոն Դէվոյի գիրքը, ուր մանրամասն խօսվում էր ատրճանակաձգութեան մասին: Դերակոմսը մի քանի բոպէում սկզբից մինչև վերջ աչքի անց կացրեց այդ գիրքը: Ժօրժ Լամիլի անունը ոչ մի տեղ չէր գրուած:

Բայց ի՛նչ այնպէս այդ պարոնը, երևի, շատ վարժ էր ատրճանակ ձգելու, ապա թէ ոչ նա երբեք չէր համաձայնուիլ այդպիսի վտանգաւոր զենքերով և, մանաւանդ, այդպիսի մահաբեր պայմաններով մենամարտելու:

Դերակումն սկսեց անցուդարձ անել սենեակում: յետոյ նա մօտեցաւ սեղանի արկղիկին, հանեց այնտեղից ատրճառնակը և մենամարտողն դիրք բռնելով՝ նշան դրեց:

Սյդ րուպէին այնպիսի մի դող ընկաւ նրա ջանք, որ ատրճառնակի բերանն սկսեց դէս ու դէն տատանուել:

— Ո՛չ, այդ անկարելի է... — ինքն իրեն քրթմնջաց դերակումն: — Ես չեմ կարող մենամարտել...

Նա աչքը մօտեցրեց ատրճառնակի բերանին և սկսեց կրկնր նայել խողովակի ներսը, դէպի խորքը, դէպի այն փոքրիկ սև անցքը, որտեղից դուրս է թռչում շիկացած գնդակը... Նա նայում էր ատրճառնակի այդ խաւար, դժոխային խորքը և միևնոյն ժամանակ մտածում իւր ապագայ անզօրութեան, իւր անպատուութեան վերայ. նա մտածում էր այն անվերջ քչփչոցների, այն հազար ու մի ծաղը ու ծանակների, կանանց ատելութեան և լրագրական կծու ակնարկների մասին, որոնց ինքն անկասկած կ'արժանանար, եթէ ցոյց տար իւր վախկատութիւնը, եթէ ցոյց տար, որ ինքը նապաստակի սիրտ ունի:

Նա բարձրացրեց ատրճառնակի հրահանը և նրա տակ նկատեց վառօդ:

Ատրճառնակը լինէ էր:

Դերակումն յանկարծ մի տարօրինակ և անբացատրելի ուրախութիւն զգաց:

Եթէ նա վաղն իրեն հանդիստ և վեհանձն չի պահիլ իւր հակառակորդի առջև, նա կորած է... յաւիտեան կորած է: Նրա ձակատին կը դրոշմուի անպատուութեան կնիքը: Նրա անուան վերայ յաւիտեան անմաքրելի կը մնայ վախկոտութեան սև բիծը: Նրան կը ծաղրեն. նա կ'ընկնի ամենքի աչքում: Հասարակական կարծիքը դադար չի տալ նրան. նա կը հալածուի, կը հալածուի անվերջ...

Սակայն դերակումն զգում էր, խոստովանում էր իւր անզօրութիւնը: Նա զգում էր, որ ինքն անկարող է հան-

դիստ և վեհանձն կերպով կանգնել ատրճառնակի առջև... այո, նա այդ զգում էր...

— Բայց... բայց մի՞թէ այդ նշանակում է, որ ես վախկոտ եմ, — յանկարծ գոչեց դերակումն: — Ո՛չ, ո՛չ, ես վախկոտ չեմ... ես ուզում եմ մենամարտել... անպատճառ մենամարտել... Դերակումն ծօղէֆ դե-Սինօլը ցոյց կը տայ ամբողջ աշխարհին, որ նա վախկոտ չէ, որ նա քաջ և անվեհեր մարդ է... այո, ցոյց կը տայ...

Եւ այդ նոր միտքը, որ կայծակի նման փայլեց նրա փոթորկալից ուղեղում, դեռ չէր կազմակերպուել, դեռ մի որոշ ձև չէր ստացել՝ կրք դերակումն մի տենդային շարժումով ատրճառնակի ծայրը կոխեց մինչև կոկորդը և... հրահանը քաշեց...

Երբ սպասաւորն՝ ատրճառնակի ճայթիւնը լսելով՝ ներս վազեց, դերակումն արդէն անշուշ ու անզգայ ընկած էր բաղկաթոռի մէջ: Սրիւնը ցայտելով դէպի դրասեղանը՝ մի ահագին արեան բիծ էր գոյացրել «Իմ կտակը» խօսքերի վերայ...

II.

ԳԻՒՂԻ ՄՈՒՐԱՅԿԱՆ.

Կար ժամանակ, երբ նա էլ երջանիկ կեանք էր վարում, երբ նրա օրերն էլ խաղաղ ու անվտանգ էին անցում... բայց, աւանդ, այդ ժամանակը երկար չտևեց. նա անցաւ երազի նման, անցաւ անհետ, անբախտալի... Տասնևհինգ տարեկան հասակում նրան մի սոսկալի անբախտութիւն պատահեց—Վարվիլ գիւղից ընթացող կառքը, որ սրարշաւ անցնում էր մեծ փողոցով՝ տակովն արեց խեղձին և ջարդեց նրա երկու ոտները: Եւ այդ օրից նա սկսեց մուրացկանութիւն անել, թրեւ զալ փողոցներում, վախժախելով ձեռք պարզել անցորդներին... Սյդ օրից նրա աչքերը դարձան արցունքի աղբիւր, սիրտը—վշտերի ծով... Նա սովորաբար կամ մարդաշատ փողոցներումն էր նստում ու ողորմութիւն խնդրում, կամ քարշ էր գալիս այս ու այն դաստակերտում: Մի զոյգ հաստ ու երկայն փայտ, անսասան ժայռերի նման նեցուկ էին տուած նրա կոնատակերը և անբախտ Նիկօլը միայն՝ այդ փայտերին յենուած կարողանում էր շարժուել, մէկ տեղից միւս տեղ գնալ:

Նիկօլն ապօրինի զաւակ էր: Նրան գտել էր գիւղի քահանան մի նեղ առուում: Նրան խնամում, կերակրում էին՝ ցաւակցելով նրա ողբալի և անտէր վիճակին, սակայն դաստիարակել, ուսում տալ նրան—ոչ ոք չէր ուզում, ամենքը հեռու էին փախչում և այդպիսով նա մնաց անգրագետ, կոպիտ ու անտաշ: Սյդ պատճառով էլ այն

սոսկալի փորձանքից յետոյ, որին ենթարկուեց թշուառը, նա ոչինչ չէր կարող անել, եթէ ոչ ողորմութիւն խնդրել, հաց մուրալ «ախ ու վախով» անցորդների գլուխը տանել:

Գթասիրտ բարոնեսսա Նավարին թոյլ տուեց նրան ապրելու իւր կալուածքում, մի փոքրիկ գետնափոր հիւղի մէջ, որ լի էր յարգով: Նիկօլն ուրախութեանը չափ չկար: Նա համոզուած էր, որ իւր բարերարութեամբ հարուստ խոհանոցում միշտ կարող է մի կտոր հաց գտնել, մի բաժակ գինի ճարել—և նա ճարում էր. իսկ առաքինի բարոնեսսան յաճախ պատշգամբից կամ լուսամուտից մի քանի սու էր նետում նրան և այդ բոպէներին Նիկօլն թւում էր, թէ աշխարհս իրենն է: Սակայն այդ երջանկութիւնն էլ երկար չտևեց: Նրա սև բախտից, բարոնեսսան, նրա միակ պաշտպանը, նրա պահապան հրեշտակը, կարճ ժամանակից յետոյ մեռաւ:

Նիկօլը դարձեալ մնաց անտուն-անտէր և ճարահատեալ նորից սկսեց գիւղից գիւղ թափառել, սրա-նրա զահլէն տանել: Բայց գիւղերում նրան էլ ոչինչ չէին տալիս. նրա վերայ զղուանքով էին նայում, նրան հալածում էին: Եւ իրաւ որ, քառասուն տարուայ ընթացքում նա բաւականին զղուեցրել էր գիւղացիներին, այնպէս որ սրանք էլ չէին կարողանում ծածկել իրենց արհամարանքն ու ատելութիւնը դէպի այդ անտուն շրջմոյլիկը, որն այս ու այն բակը մանկելով, այս ու այն տան դռները ծեծելով՝ ամեն տեղից էլ աշխատում էր մի բան դուրս գծել:

Նիկօլը թէպէտ պարզ նկատում էր գիւղացիների այդ արհամարհանքը, բայց ի՞նչ անէր, ո՞ւր գնար: Նա չէր համարձակվում ոչ մի քայլ անել, որովհետև բացի այդ փոքրիկ, աննշան հողի կտորից, այդ երեք-չորս գիւղից, նա ոչ մի տեղ չէր եղած, ոչ մի երկիր չէր ճանաչում:

Նա մինչև անգամ իրեն հաշիւ տալ չէր կարողանում, թէ արդեօք այդ գիւղերից այն կողմն էլ երկիր կա՞ր, թէ՞

ամբողջ աշխարհը հէնց միայն այդ գիւղերովն էր սահմանափակուած: Նիկիոյ մինչև անգամ վախճանում էր այդպիսի մի հարց տալ իրեն: Եւ ամեն անգամ, երբ գիւղացիները, որոնք բոլորովին բեղարել էին նրանից, տեսնելով նրան դաշտերում թափառելիս՝ բարկացած և արհամարհական ձայնով գոռում էին.

— Էյ, Նիկիոյ, ի՞նչ ես դու ամեն օր մեզ մօտ վեր ընկած. էլ ուրիշ գիւղ չկայ, ի՞նչ է:

Նա անշունչ դիակի պէս լռում էր, ոչինչ չէր պատասխանում և աշխատում էր թաղչել խօսողների աչքից: Սյդպիսի լռակներին նրան պաշարում էր մի անբացատրելի երկիւղ, երկիւղ, որ միայն յատուկ է աղքատ ու թշուառ մարդկանց, որոնց ահ ու դող է պատճառում ամեն բան — և՛ նոր-նոր կերպարանքները, և՛ նոր-նոր նկատողութիւնները, և՛ կասկածաւոր հայեացքները, և՛ մանաւանդ ժանդարմները: Սյո՛, ժանդարմներին տեսնելիս Նիկիոյ բռնազգամամբ դողում էր, կուչ էր գալիս թփերի տակ կամ պահվում էր քարակոյտերի ետևը: Սյդպիսի տեղերում նա սովորաբար երեսի վերայ էր պառկում և այնպէս ամուր էր կպչում գետնից, որ փորձուած ժանդարմի սրատես աչքն անգամ դժուարանում էր նրա հին ջնջնոտիները զանազանել սևագոյն հողից:

Նիկիոյն երբեք ժանդարմների հետ գործ չէր ունեցած: Սակայն այն ահ ու դողը, որ նա զգում էր նրանց տեսնելիս, այն ճարպիկութիւնը, որով նա միշտ խոյս էր տալիս կարգապահութեան այդ դաժանադէմ ներկայացուցիչներին հանդիպելուց, կարծես, այդ բոլորը նրա բնական յատկութիւններին էին, կարծես, նա այդ զգացումները ժառանգել էր իւր անյայտ և նոյնպէս աղքատ ու անտուն-անտէր ծնողներից:

Բարոնեսսայի մահից յետոյ Նիկիոյն վիճակը խիստ ծանրացաւ: Նա մնաց անտուն, անօղնական, բաց երկնքի տակ,

չոր գետնի վերայ: Նա չունէր ոչ խրճիթ, ոչ գետնափոր հիւղ, մի խօսքով ոչ մի սեփական ապաստարան, ուր կարողանար գէթ գիշերները հանգիստ տալ իւր տանջուած մարմնին:

Ամառ ժամանակ նա քնում էր, որտեղ պատահում էր, իսկ ձմեռը ցրտից չփետանալու համար, ճարահատուած, նա դիմում էր ամեն տեսակ խորամանկութիւնների: Նա՛, զարմանալի վարպետութեամբ ներս էր սողում մառանները կամ ներքնատները, որտեղից շատ անգամ ամբողջ շաբաթ-ներով ոտք չէր դուրս գնում, մանաւանդ եթէ ուտելու բաւականին պաշար էր գտնում այնտեղ:

Նա մարդկանց մէջ ապրում էր, որպէս անտառի զաղան: Ոչ ոքին չէր ճանաչում, ոչ ոքին չէր սիրում և միայն ատելութիւն ու թշնամութիւն էր յարուցանում գիւղացիների մէջ դէպի իւր անձը: Գիւղի մեծ ու փոքրը նրան անուանում էին զանգակ, որովհետեւ նա իւր երկու հաստ կռնափայտերի վերայ այնպէս էր օրօրվում, ինչպէս զանգակը իւր օղակի վերայ...

Բայց ահա երկու օր է, Նիկիոյն բերանը նշխար չի մտել: Քաղցածութիւնը նրան սպանում է. խեղճի փորը մէջքին է կպել:

Ի՞նչ անի...

Նա ամեն տեղ գնաց, ամենքի մօտ լաց եղաւ, բայց ոչ ոք նրան ոչինչ չտուեց:

Ամենքը նրան դուրս էին անում իրենց տներից...

Գեղջկուհիները նկատելով նրան, հէնց հեռուից, առանց սպասելու, որ նա մօտենալ իրենց, սկսում էին ձեռքով սպառնալ և անվերջ նախատինքներ թափել խեղճի դէմին.

— Ե՛րբ պէտք է ուղ լինես դու մեզանից, այ՛ հրէշ: Երեք օր չի լինիլ, ինչ օր ես քեզ մի ահագին կտոր հաց առի, աներես:

Նիկիոյն մի խորը «մի» քաշելով, ճարը կտրած՝ երեսը շուռ

էր տալիս և օրօրօւելով իւր կոնափայտերի վերայ, դիմում էր հարեան տունը: Բայց այստեղ էլ նրան միւլենոյն կերպով էին ընդունում — նախատինքներ և անվերջ նախատինքներ... Մի խօսքով նրան սովորաբար ամենքն էլ նախատում էին, ամենքն էլ հէնց մի զրուխ այս էին ասում:

— Խօ չի՛ կարելի ամբողջ տարին հաց տալ քեզ պէս աներես ձրիակերին:

Իսկ տարաբախտաբար խեղճ «աներես ձրիակերը» շարունակ ուտել էր ուղղում...:

Նա իւր ծանօթ հրեք գիւղն էլ ոտքի տակ էր տուել: Նա եղել էր և՛ Սանտ-Ելերում, և՛ Վարվիլում, և՛ Բիօտում, բայց այդ գիւղերից և ոչ մէկում նա, որ ասես, մի կտոր չոր հաց, մի սև զրօշ անգամ չէր ստացել: Այժմ նրա միակ յոյսը ճուրնօլ գիւղի վերայ էր, բայց այնտեղ գնալու համար էլ պէտք էր մեծ ճանապարհով ամբողջ երկու մղոն անցնել: Դէ՛ արի ու դարտակ փոքրով այդքան ճանապարհ գնա՛:

Բայց այսպէս թէ այնպէս պէտք էր անպատճառ գնալ: Քաղցածութիւնը հեռաւորութիւն չի հարցնում:

Դեկտեմբեր ամիսն էր:

Յրտաշունչ քամին կատաղի սուլում էր դաշտերում, ուժգին հարուածներով փշրտում էր ծառերի մերկ ճիւղերը և մի ահեղ պատերազմ էր մղում երկնքի հետ՝ անխնայ հալածելով նրա վերայ կուտակուած մոխրագոյն ամպերը:

Թշուառ Նիկօլը դանդաղ, հազիւ հազ շարժելով իւր կոնափայտերը՝ գնում էր լայնատարած ճանապարհով: Ժամանակ առ ժամանակ նա նստում էր այս կամ այն փոս ընկած տեղում և մի քանի րոպէ հանգստանում: Քաղցածութիւնը սարսափելի տանջում էր նրան: Նրա գլխում անընդհատ պտտւում էր այս միտքը.

— «Ո՛րտեղից մի կտոր հաց ձարեմ»:

Խեղճ Նիկօլն ախ ու վախ քաշելով՝ ամբողջ երեք ժամ թա-

փառեց ցեխոտ ճանապարհի վերայ, և երբ առաջին անգամ տեսաւ գիւղի փոքրիկ այգիները, ուրախութիւնից կրկնապատկեց իւր ոյժը և սկսեց այնպիսի արագ ու հսկայական քայլեր գցել, որ ինքն էլ զարմացաւ իւր խոյզ արագաշարժութեան վերայ: Եւ ի՞նչպէս չզարմանար, երբ այդպիսի մի քայլուածքը հազուադիւս երևոյթ էր նրա բազմաշարժար կեանքում:

Առաջին պատահող գիւղացին, որից Նիկօլը վախժախելով ողորմութիւն խնդրեց, զայրացած դուռաց.

— Դու էլի էստե՞ղ ես, այ լպստած: Ախար ե՛րբ պէտք է մենք վերջապէս ազատուենք քո ձեռից:

Եւ ուր մանում էր խեղճ մուրացիկներ, ամեն տեղ հայհոյում, ամեն տեղից դուրս էին անում նրան, առանց մի կոպէկ տալու:

Ամբողջ գիւղը պտտելուց յետոյ, Նիկօլը ճանապարհ ընկաւ դէպի մերձակայ դաստակերտները: Այդ կողմը տանող ճանապարհների վերայ այնքան ցիւխ կար կիտուած, որ խեղճի հոգին դուրս էր գալիս, մինչև կարողանում էր իւր կոնափայտերը դուրս քարշել այդ թանձր ցիւխի միջից:

Վերջապէս նա տեղ հասաւ... Բայց ափսոս այդքան չարչարանք... Դաստակերտի տէրերը նոյնպէս սկսեցին անխնայ հալածել նրան, կծու կատակներով ծաղրել նրա դառն արցունքները... Մի խօսքով այդ օրը սև էր լուսացել Նիկօլի համար: Այդ օրը կարծես նրա արևը պատրաստվում էր բոլորովին խաւարել: Եւ իրաւ որ, այդ օրը արև չէր երևում — ձմերային ցուրտ և մառախլապատ օր էր, այն օրերից մինը, երբ մարդու սիրտն սկսում է կուչ գալ խիղճն անզգայանում է, խելքը քար է կտրում և ձեռքը դատապարտվում է անշարժութեան, երբ ողորմութիւն տալու դէպք է ներկայանում...:

Նրջակայքում ապրող բոլոր գիւղացիների դռները բաղձ խելուց և ամեն տեղ էլ անողորմ հալածանքի ու անվերջ

Թուք ու մուրի հանդիպելուց յետոյ՝ խղճով Նիկօլը դատարկ ստամոքսով և բոլորովին ուժասպառ պառկեց մի ցեխոտ առուում, որը շրջափակելով Նիկոյի դաստակերտի ընդարձակ բակը, ցանկապատի տեղ էր ծառայում: Նիկօն երեսի վրայ ընկած այդ ցեխոտ առուում, աշխատում էր չչարժուել, յուսալով որ այդպիսով մի կերպ կըթուլացնէ իւր տանջանքների աղբեցութիւնը և դէթ մի վայրկեան կ'ազատուի քաղցածութեան դառն, սրտամաշ զգացմունքից: Եւ ոչ մի անգամ այդ ողորմելին չհարցրեց իրեն, թէ ախար ինչո՞ւ, ո՞ր մեղքի համար նա դատապարտուած է այդպէս տանջուելու:

Ապրելու բնազդումը նրա մէջ խիստ զարգացած էր: Նա միշտ երազում, միշտ սպասում էր այն խոհրդաւոր, անսլուծ օգնութեան, որին ամենքն են սպասում իրենց նեղ վիճակում, առանց մտածելու, թէ ո՞րտեղեց պէտք է հասնի այդ օգնութիւնը...

Բակում վաղվզում էին 10—15 սև հաւեր: Նրանք կտուցները տկտկացնելով գետնին՝ շտապ-շտապ հաւաքում էին դէս ու դէն ցրուած հատիկները կամ քրքրելով մանրիկ հողակոյտերը՝ կուլ էին տալիս փոքրիկ, անտեսանելի միջատներին: Նրկիրը էր կերակրում էր և՛ հաւերին, այն երկիրը, որ անունդ է տալիս աշխարհիս բոլոր արարածներին...

Նիկօն իւր անմիտ, պղծած աչքերով երկար նայում էր նրանց: Յանկարծ նրա գլխում ծագեց մի չարախորհուրդ միտք. «ախ, ի՞նչ լաւ կը լինէր ձեռաց մի տապակած հաւ ուտել»:

Նիկօլը մի քար վերցրեց և նետեց դէպի հաւերը: Ամենից մօտիկ քջուջ անող հաւը թռկերը թրփրտացնելով՝ դորուեց գետին, իսկ մնացեալները սրտաճաք եղած փախան այս ու այն կողմը: Քաղցած մուրացկանը մի ակնթարթում շարժեց իւր կռնափայտերը և աղահաբար յարձակուեց իւր որսի վերայ: Բայց ողորմելին հէնց որ

կռացաւ արիւնաշաղախ փոքրիկ, սևուլիկ թռչնին վերցնելու, յանկարծ մէկը ետեւից, կարծես, դագանակով, այնպէս հասցրեց մէջքին, որ խեղճը հարուածի սաստկութիւնից վայր ընկաւ և տասը քայլաչափ գլորուելով՝ գնաց ընկաւ առուն: Նրա առջև կանգնած էր դաստակերտի տէր Նիկօն՝ աչքերն արիւն կոխած, փրփուրը բերանին: Կատաղած դադանի նման մոնչելով, նա անխնայ թակում էր անպաշտպան Նիկօնին, թակում էր այնպէս, որպէս կողոպտուած գիւղացիները միայն կարող են թակել:

Նիկօյի գոռում-գոչումները լսելով, վրայ հասան և նրա ծառաները: Սրանք լրացրին պակասորդը՝ աղքատ շինելով քաղցած ու կիսակենդան Նիկօլի ոսկորները: Անգութ ծառաներն աշխատում էին իրենց դադանութեամբ դերազանցել տիրոջից:

Վերջապէս, երբ ամենքի բարկութիւնն անցաւ, երբ ամենքն էլ յոգնեցան իրենց այդ կատաղի տուրուդմիտից, Նիկօն հրամայեց ծառաներին, որ Նիկօլին բանտարկեն փայտատանը: Բարբարոս ծառաները տիրոջ աչքին դուր գալու համար, մի ակնթարթում, քաղցած գայլերի նման վրայ թափուեցան խեղճ մուրացկանի վերայ և ձեռք ու ոտքից բռնելով, գնդակի պէս ներս շարտեցին նրան փայտատուն: Իսկ ծառաներից երկուսը գնացին ժանդարմներին կանչելու:

Թշուառ Նիկօլը ջարդուած ու կիսակենդան ընկած էր ցուրտ փայտատանը: Նա մնաց այնտեղ ամբողջ երեկոն, ամբողջ գիշերն ու առաւօտը: Ժանդարմները միայն կէս օրին յայտնուեցան: Նրանք կարծելով թէ Նիկօլը ներսից ընդդիմադրութիւն ցոյց կըտայ, սկսեցին դուռը մեծ զգուշութեամբ բանալ, որովհետև դաստակերտի տէր Նիկօն հաւատացրել էր, որ իբր թէ մուրացկանը ինքն էր նրա վերայ յարձակուել, իսկ նա հազիւ հազ կարողացել էր այդ քաղցած աւազակի ձեռքից ազատուել:

Վերջապէս ներս մտնելով փայտատուն՝ աւագ ժանդարմը դռաց.

— Ե՛յ, վե՛ր կաց:

Բայց ողորմելին ցաւից ու կսկծից չկարողացաւ ոչ մի անդամը շարժել: Նա միայն աննպատակ փորձ փորձեց ձեռքը տանել գէպի կռնափայտերը: Ժանդարմներն այդ վերամզրելով նրա խորամանկութեանն ու խարդախութեանը, ամուր բռնեցին նրա ուսերից և հայհոյանքներով ու բռունցքներով զօրով ոտքի կանգնեցրին սովատանջ մուրացկանին:

Սյդ ըոպէին Նիկօլին պաշարեց այն անպատմելի սարսափը, որ միայն անպաշտպան որսն է զգում, տեսնելով իւր քթի տակ կանգնած արինաճարաւ որսորդին: Նա ամբողջ մարմնով դողում էր, որպէս կատուի առջև անակնկալ դուրս պրծած մուկը: Սակայն այդ երկիւղը ունեցաւ իւր օգուտը: Նա օգնեց Նիկօլին մի կերպ պահուելու իւր նեցուկների վերայ:

— Դէ՛հ, գնանք—բարձրաձայն գոչեց աւագ ժանդարմը:

Դաստակերտի բոլոր բնակիչները հաւաքուել էին տեսնելու, թէ ի՛նչպէս քարշ կըտային՝ այդ անպիտան գողին: Կանայք սպառնում էին նրան բռունցքներով, իսկ տղամարդիկ ծաղրելով գոռում էին ետեւից.

— Վերջապէս ընկաւ. էլ դժուար թէ ազատուի:

Ճանապարհին հանդիպող զիւղացիները կանգ էին առնում և գլուխները շարժելով, ասում էին.

— Երեւի մի բան է թոցրիւ:

Սրդէն գիշեր էր, երբ ժանդարմները հասան կօնտօնի զիւաւոր տեղը: Նիկօլն այստեղ ոչ մի անգամ չէր եղած: Նա չէր կարողանում որոշ կերպով ներկայացնել իրեն ոչ պատահածը, ոչ էլ պատահելքը: Նոր-նոր շինութիւնները, նոր-նոր մարդիկ մի անբացատրելի սարսափ էին ազդում նրա վերայ: Նրա շուրջը անվերջ շարժողութիւն էր, բայց Նիկօլը մաղի չափ անգամ բան չէր հասկանում: Այդ բոլորից և լուռ էր, որպէս զիսկ Նիկօլն այդ մի բան էլ ասէր նա, հազիւ թէ նրա ասածից մարդ բան կա-

րողանար հասկանալ: Սյսքան տարիների ընթացքում շատ հազիւ էր պատահում, որ նա՝ փոխադարձաբար մի քանի ըոպէ ասէր—խօսէր մէկի հետ: Նա համարեա դժուարանում էր բառերով ձևակերպել իւր մթին, խառնիճաղանձ մտքերը:

Նիկօլին զցեցին քաղաքային բանտը:

Ժանդարմները մտածել անգամ չկամեցան, որ նա երեք օր ոչինչ չէր կերել և անխնամ թողին նրան մինչև առաւօտ...

Միւս օրը, երբ նրանք եկան բանտ, որպէս զի Նիկօլին տանն դատարան հարց ու փորձի ենթարկելու, նա արդէն քնած էր վերջին քնով...

— Բշտառական...—բացականչեց ժանդարմներից մինը, ստանասրտութեամբ շօշափելով նրա ցուրտ դիակը...

III.

ԶԻՆՈՒՈՐ ԴԻԻԲԻԻԻՆ.

Պատերազմը վերջացել էր: Գերմանացիք արդէն դրաւել էին Ֆրանսիան: Երկիրը դողում էր, որպէս յաղթուած ըմբիշ, որ յաղթողի ծնկան տակ ընկած իզուր ճիւղ է թափում աղատուելու:

Փարիզից—այդ ընկճուած, քաղցից ու բարոյական տանջանքներից միանգամայն քայքայուած այդ մայրաքաղաքից, այսօր դուրս էին գալիս երկաթուղու առաջին գնացքները, որոնք անցնելով զանազան գիւղերի ու շէնքերի մօտով՝ դիմում էին դէպի նոր սահմանները: Ճանապարհորդները վազօճներով լուսամուտներից տխուր ու տրտում նայում էին աւերուած դաշտերին և այրուած տնակներին: Ամեն տեղ՝ թէ՛ տնակների առջև և թէ՛ ցանկապատների մօտ շարէ շար կանգնուած կամ աթոռների վերայ շէք տուած՝ նստուած էին պրուսական զինուորները՝ պղնձէ սրածայր մեխերով սև սաղաւարտները գլխներին և ծխամորճ էին ծխում: Իսկ ոմանք նրանցից զբաղուած էին զանազան պարամունքներով: Կային և խմբեր, որոնք իրար հետ այնպէս քաղցր ու հանգիստ զրոյց էին անում, կարծես թէ հէնց այստեղ էին ծնուել ու այստեղ էլ մեծացել: Երբ գնացքը քաղաքների մօտովն էր անցնում, Ֆրանսիացի ճանապարհորդներն աղիւսարշ սրտով նայում էին հրապարակների վերայ զօրախաղութեամբ պարապող պրուսական զօրադն-

դերին, որոնց ձայները, չնայելով երկաթուղու վշոց-շվոցին, դարձեալ հասնում էին ուղեւորների ականջներին:

Դիւբիւին, որն իբրև քաջ և անձնանուէր զինուոր, մինչև Փարիզի պաշարման վերջին վայրկեանը հաւատարմութեամբ ծառայել էր մայրաքաղաքում, աղբային պահնորդ զօրադնում, այժմ գնում էր Բելգիա իւր կնոջ և աղջկայ մօտ, որոնց նա՝ իւր հեռատեսութեան և քաղաքագիտութեան շնորհիւ, ուղարկել էր այնտեղ քանի դեռ Փարիզը պաշարուած չէր: Քաղցն ու զրկանքը, որ ասես, մազի չափ անգամ չէին նուազեցրել այդ հարուստ և խաղաղասէր վաճառականի ահագին փորը: Նրա գլխով շատ ու շատ փորձանքներ և փոթորիկներ էին անցել: Նրա աչքերը հազար ու մի սոսկալի անցքեր ու պատահարներ էին տեսել, բայց նա այդ բոլորին դիմացել էր կատաղի անձնութեամբ, միշտ բողբոջելով մարդկային գազանութեան դէմ: Այժմ, երբ պատերազմն արդէն վերջացել էր, ուղեւորուելով դէպի սահմանը, նա առաջին անգամն էր տեսնում պրուսացիների երեսը, չնայելով որ ծառայութեան ժամանակ սրբութեամբ կատարել էր իւր պարտքը և շատ ու շատ ցուրտ գիշերներ, իբրև պահնորդ, փետացել էր դրսում:

Նա կատաղի բարկութեամբ նայում էր այդ սպառազինուած մեծամօրուսներին, որոնք փառաւոր կերպով տեղաւորուել էին Ֆրանսիական հողի վերայ, ինչպէս իրենց տանը: Նայում էր և մի տեսակ անգօր, հայրենասիրական տենդի մէջ ընկնում՝ միւլենոյն ժամանակ զգալով իւր մէջ ողջախոհութեան այն նոր բնադգումը, որն այդ օրից Ֆրանսիացիք էլ մոռացութեան տալ չկարողացան:

Վագօնի առանձին բաժնում նստած էին երկու անգլիացիներ, որոնք Ֆրանսիա էին եկել տեսնելու այն անբախտ ու աւերուած վայրերը, ուր կատարուել էին առիւնալի անցքերը: Նրանք նստած էին միմեանց կողքին և իրենց հանդարտ ու հետաքրքիր աչքերով դիտում էին այն

ամենը, ինչ որ հանդիպում էր ճանապարհներին: Նրանք երկուսն էլ խիստ հաստամարմին մարդիկ էին: Համարեա առանց մի բոլակ շունչ առնելու, նրանք հէնց մի գլուխ իրենց շփվան լեզուով խօսում էին մի ինչ-որ բանի մասին և ժամանակ առ ժամանակ «Ուղեցոյցի» թերթերը դէս ու դէն շուն տալով՝ աշխատում էին ճանաչել նրա մէջ նկարագրուած տեղերը:

Բայց ահա մի փոքրիկ քաղաքի կայարանի մօտ գնացքը կանգ առաւ: Հազիւ մի քանի վայրկեան անցած՝ յանկարծ թուրը շրկշրկացնելով, հպարտ-հպարտ վազօնը մտաւ մի գերմանացի սպայ: Նա մի բարձրահասակ տղամարդ էր: Նեղ նշանազետեղ կուշ էր ածում նրա դուրս ցցուած կուրծքը: Մեծ միւրուքը նրա երեսը ծածկում էր մինչև աչքերը: Նրա շէկ մազերը կարծես պլպլում էին, իսկ երկար բեղերը, որոնք աւելի բաց-շեկագոյն էին և բրդի պէս խճճուած, նրա մազմզոտ երեսը երկու մասն էին բաժանում:

Անգլիացիներն առաջ մի խորազնին հայեացք ձգեցին գերմանացի սպայի վերայ և ապա սկսեցին ոտքից մինչև գլուխ լաւ անտղել նրան: Նրանց երեսներին խաղում էր հետաքրքրութեան ժպիտը: Այն ինչ Ռիւբիւլին սուտ ու մուտ անձնատուր եղաւ լրագրի ընթերցանութեան: Ժանդարմ տեսած գողի նման, նա քաշուեց անկիւնը և առանց ձայն-ծպտուն հանելու, նստեց այնտեղ:

Գնացքը շարժուեց:

Անգլիացիներն առաջուայ նման դարձեալ սկսեցին դէսից-դէնից խօսել և «Ուղեցոյցի» մէջ ուշի ուշով որոնել պատերազմի տեղերը: Նրբ նրանցից մէկը յանկարծ ձեռքը պարզելով՝ ցոյց տուեց ընկերոջը հեռում նկատուող փոքրիկ գիւղը, գերմանացի սպան անքաղաքավարութեամբ ոտներն առաջ մեկնելով, իսկ թիկունքը դէմ գցելով՝ նստարանի մէջքին՝ աղջատուած Փրանսերէն լեզուով ասաց.

— Ես մի դիւժին Փրանսիացիներ կոտորեցի այդ գիւղում և հարիւր հոգուց աւելի զերի տարայ:

Անգլիացիները խիստ հետաքրքրուած՝ բացականչեցին.

— Աօօ, ի՞նչպէս է այդ գիւղի անունը:

— Վարցբուրգ, — պատասխանեց սպան: — Բայց գիտէ՞ք, ի՞նչպէս էի ես վախկոտ Փրանսիացիներին դուրս անում այդ գիւղից: — Ականջներից բռնած, — շարունակեց նա՝ լրբաբար քթի տակ ծիծաղելով և աչքը գցեց Ռիւբիւլին:

Գնացքն առաջ էր գնում, անցնելով բազմաթիւ գիւղերի ու շէնքերի մօտով, որոնք զրաւուած էին թշնամի զօրքերով: Սմեն տեղ աչքի էին ընկնում պրուսական զինուորները: Նրանք շարուած էին ճանապարհների ափերին, ցանկապատների մօտ, իսկ շատերն էլ պանդոկների ու սրճարանների առջև խմբուած՝ խօսում, հանաքներ էին անում: Մի խօսքով պրուսական զինուորներն այնպէս էին պատել Փրանսիական երկիրը, ինչպէս ճգուռները պատում են Սլժիւրի դաշտերը:

Սպան հպարտութեամբ ձեռքը վազօնի լուսամուտից դուրս մեկնելով՝ ասաց.

— Օ՛հ, եթէ ես գլխաւոր հրամանատար լինէի, ես կը նուաճէի Փարիզը և անխնայ կ'այրէի ու կ'ոչնչացնէի այդ անպէտք մայրաքաղաքը, որպէս զի Փրանսիայի հետքն անգամ չը մնար:

Անգլիացիները նրա տեղ ամաչելով, քաղաքավարութիւնից դրդուած միայն արտասանեցին իրենց անմոռանալի Աօօ, իէ՛:

— Քսան տարուց յետոյ, — կոպտութեամբ շարունակեց սպան, — ամբողջ Եւրոպան մերը կը լինի... Պրուսիան երկրագնդին երեսին ամենազօրեղ տէրութիւնն է...

Նրա անմիտ և ինքնահաւան ոգևորութիւնը հետզհետէ սաստկանում էր և ի՛նչեր ասես չէր դուրս տալիս նա... Սակայն ձանձրացած անգլիացիներն էլ ոչինչ չէին պատաս-

խանութ: Նրանց գէմքերն արտայայտում էին խորին անուշադրութիւն և անտարբերութիւն:

Սպան սկսեց ինքնաբաւական կերպով ծիծաղել...

Յետոյ նա առաջուայ պէս դարձեալ մէջքի վերայ ետ ընկաւ, ոտներն առաջ մեկնեց և սկսեց ինքն իրեն յուզուել, տակն ու վրայ լինել, աջ ու ձախ սոսկալի շանթեր արձակել: Նա շանթեր էր արձակում ընկճուած Ֆրանսիայի գէմ՝ իւր այդ ուժասպառ և հոգի հետ հաւասարուած թշնամու գէմ, նա շանթեր էր արձակում մի ժամանակ ջարդ ու փշուր եղած Աւստրիայի գէմ, նա շանթեր էր արձակում գեպարտամէտներին կատաղի, բայց անզօր պաշտպանութեան գէմ...

Գերմանացի սպան մեծամտութեան գաղաթնակէտին էր հասած...

Վերջ ի վերջոյ նա հպարտութեամբ յայտնեց, որ Բիւմարկը դիտաւորութիւն ունի Ֆրանսիացիներէն խլած թընդանօթներէն մի երկաթաշէն քաղաք հիմնել:

Խօսակցութեան բոլոր ժամանակը նա աչքը չէր հեռացնում Դիւբիւից: Բայց որպէս զի աւելի խորը խայթէ նրա ինքնասիրութիւնը, նա ոտները մեկնեց այն կողմը, ուր նստած էր Դիւբիւին:

Դիւբիւին բարկութիւնից ու ամօթից կարմրատակելով, երեսը շուռ տուեց:

Անդլիացիներն էլ ամենեւին չէին հետաքրքրվում, թէ ի՞նչ էր կատարվում իրենց շուրջը: Նրանք միանգամայն անտարբեր էին:

Գերմանացի սպան մի քանի լոպէ լուռ էր:

Բայց ահա նա զրպանից հանեց ծխամորձը և դառնալով Ֆրանսիացուն կոպտութեամբ հարցրեց.

— Դուք ծխախոտ չունի՞ք:

— Ո՛չ,— կցկտուր կերպով պատասխանեց Դիւբիւին:

— Երբ գնացք կանգ կ'առնի, խնդրեմ, վեր եկէք և առէք ինձ համար:

Դիւբիւին ամբողջ մարմնով ցնցուեց...

— Ես ձեզ մի բան կը բաշխեմ ձեր նեղութեան համար, — աւելացրեց սպան և հեգնորէն ժպտաց...

Շոգեկառքը շուացրեց և կամաց-կամաց սկսեց ընթացքը մեղմացնել: Գնացքն՝ անցնելով կայարանի պրուած շինութիւնների մօտով, կանգ առաւ: Գերմանացի սպան խսկոյն վեր թռաւ տեղից, վազօնի դուռը բացեց և բռնելով Դիւբիւիի թևքից՝ ասաց.

— Դէ՛, շուտ արեք, գնացէք ծխախոտ առէք ինձ համար: Դուտով...

Ամբողջ կայարանը բռնուած էր պրուսական զօրքերով: Զինուորները ցանկապատի երկարութեամբ շարուած՝ հանդարտ աչքով նայում էին գնացքին:

Դիւբիւին արձանացած կանգնած էր դռան մէջտեղում: Նրա գէմքը կտաւի զոյն էր ստացել...

Շոգեկառքը նորից շուացրեց և հէնց որ գնացքը ճանապարհ ընկաւ, Դիւբիւին կատաղի ոյժով դուրս խլեց իւր թևքը գերմանացի սպայի ձեռքից, և մի ակնթարթում վազօնից ցած թռչելով, առանց ուշք դարձնելու կայարանապետի գոռում-գոչումներին, վազեց գէպի հարեան վազօնը:

Այս ժամից յետոյ գնացքը կանգնեց մի այլ կայարանի մօտ: Եւ ահա յանկարծ բացուեց այն վազօնի դուռը, ուր նստած էր Դիւբիւին, և ներս մտաւ գերմանացի սպան: Նրա ետևից, փնչացնելով և հետաքրքրութիւնից աչքերը լայնլայն բացած՝ վազօնը մտան նաև երկու անդլիացիները: Գերմանացին գնաց նստեց Ֆրանսիացու հէնց գէմ ու գէմը և ծաղրական ժպիտը գէմքին, հարցրեց.

— Դուք չը կամեցաք էլի՞ իմ խնդիրքը կատարել:

Դիւբիւին ոչինչ չը պատասխանեց:

Լսուեցաւ շոգեկառքի սուրոցը: Գնացքը ճանապարհ ընկաւ:

— Դէ որ այդպէս է, ես ձեր բեղերով կը լոյնեմ իմ ծխամորձը, — զայրացած գոչեց սպան և ձեռքը տարաւ դէպի Ղիւբիւլի երեսը:

Անդլիացիներն իրենց անտարբեր և անշարժ աչքերով նայում էին այդ տեսարանին:

Գերմանացին արդէն Ղիւբիւլի բեղը գցել էր ձեռքը և բաւականութեան ժպիտը դէմքին՝ հէնց այն է ուղղում էր ձգել, երբ յանկարծ Ֆրանսիացի ղեկավարը, որպէս վերաւոր առիւծ, մի սոսկալի մոնչիւն արձակեց, աչքերն աւրիւնով լցուած՝ մի անկնթարթում վեր թռաւ տեղից և բռնելով գերմանացի սպայի կոկորդից, տաշեղի նման շարժուեց նրան նստարանի վերայ: Ղիւբիւլի բերանը փրփուր կոխեց: Ականջատակերն ուռան, և նա կատաղութիւնից իրեն միանգամայն կորցրած՝ մի ձեռքով ամուր սեղմեց սպայի կոկորդը, իսկ միւս ձեռքով սխեց անխնայ ծեծել ու արիւնլուայ անել նրա քիթ ու պոռնկը...

Գերմանացի սպան աշխատում էր պաշտպանուել, սուրբ մերկացնելու փորձեր էր անում, որպէսզի կարողանայ ետ մղել իւր հակառակորդին, բայց իրաւից— Ղիւբիւլին իւր ահագին փորի ծանրութեամբ միանգամայն ճնշել, տափակեցրել էր նրան և տուր թէ կըրտաս՝ առանց շունչ քաշելու, թակում, ջարդում էր, ուշք չը դարձնելով անգամ թէ ինչ տեղին էին զիպչում հարուածները: Գոռաղամիտ գերմանացին, ճիւղւած գորտի պէս, կպել էր նստարանից և խրրխրալացնելով՝ արիւնախառն թքի հետ բերանից դուրս էր թափում ջարդ ու փշուր եղած ատամները: Նա շարունակ ազատուելու փորձեր էր անում, բայց իզուր— դէն շարունակ իւր վերայից այդ կատաղի հաստափորին— անհնար էր:

Անդլիացիները, որ մինչև այդ ընդհան հեռուից էին նայում, մի քանի քայլ առաջ գնացին, որպէսզի աւելի լաւ դիտեն այդ սոսկալի զրամայի բոլոր տեսիլները: Բաւականութեան

և հետաքրքրութեան ժպիտը երևանբերին, նրանք կանդնած էին կռուողների առջև և այնպէս էին նայում, կարծես, պատրաստվում էին իրար հետ գրաղ գալու, թէ ո՞րը նրանցից յաղթող կը հանդիսանայ:

Բայց ահա Ղիւբիւլին բոլորովին հալից ընկած՝ ձեռք վերցրեց իւր հակառակորդից և, առանց մի խօսք արտասանելու, գնաց նստեց իւր առաջուայ տեղը— անկիւնում:

Ղիւբիւլի այդ յանկարծակի կատաղութիւնն այն աստիճան ապշեցրեց գերմանացի սպային և այնպէս խորտակեց նրա սանձարձակ ինքնավստահութիւնը, որ նա այլ ևս չը համարձակուեց յարձակուել իւր հակառակորդի վերայ: Նա միայն հազիւ հաղ շունչը ետ բերելով՝ խեղդուած ու դողդոջիւն ձայնով շնջեց.

— Եթէ... դուք չէք մենամարտիլ ինձ հետ և... այն էլ ատրճանակով... ես ձեզ կըսպանեմ...

— Համեցէք, ես պատրաստ եմ... երբ կամենաք, — կարուկ կերպով պատասխանեց Ղիւբիւլին:

— Մենք մօտենում ենք Սարասբուրգին... ես այնտեղ կը գտնեմ ինձ համար մարտավիաներ: Մենք բաւականին ժամանակ կ'ունենանք և մինչև գնացքի մեկնելը կարող ենք մենամարտել:

Ղիւբիւլին, որի քթածակերը յոգնածութիւնից ու վըրդովմունքից լայնանում և սեղմվում էին, դարձաւ դէպի անդլիացիները:

— Կը բարեհաճէք մի թեթեւ ծառայութիւն մատուցանել ինձ և իմ մարտավիաներս լինել այս գործում:

— Ա՛օ, ուէզը— պատասխանեցին անդլիացիները միաձայն:

Գնացքը կանգ առաւ Սարասբուրգ կայարանի մօտ:

Գերմանացին իսկոյն և եթ տախտակամածի (պլատֆորմա) վերայ խմբուած սպանների մէջ ճանաչելով իւր երկու ընկերներին, ուղարկեց նրանց ատրճանակներ բերելու:

Մի քանի լուսկից յետոյ նրանք բոլորն էր արդէն գտնուում էին քաղաքից դուրս: Անդլիացիները շարունակ ժամացոյցին էին նայում ու քայլերը շտապեցնում, երկիւղ կրելով, որ գնացքից կարող են ետ ընկնել:

Ահա նրանք տեղ հասան—պարսպի ետեւը, մի տափարակ տեղ:

Մարտավիաները, մանաւանդ անդլիացիները, ժամանակ չը կորցնելու համար, մի լուսկում ամեն ինչ կարգի դրին: Դիւբիւիին իւր հակառակորդից քսան քայլ հեռու կանգնեցնելով, ատրճանակ տուին ձեռքը և ապա իրենք մի կողմը քաշուելով՝ հարցրին.

— Պատրաստ էք:

— Այո,—պատասխանեց նա, նկատելով որ անդլիացիներից մինը ամպհովանի է բացել արեգակի կիզիչ ճառագայթներից ազատուելու համար:

— Դէ... նշան տուին մարտավիաները միաձայն:

Դիւբիւին արձակեց:

Ատրճանակը որոտաց, և նա թանձր ծուխի միջով նկատեց, թէ ինչպէս գերմանացի սպան օրօրուեց, ձեռքերը վեր բարձրացրեց և զրմիրալով՝ փուռեցաւ գետին:

Նա տեղնուտեղը սպանուած էր:

Անդլիացիներից մինը բացականչեց. «Աճճ», իսկ միւսը, որ ձեռքում շարունակ բռնած ունէր ժամացոյցը, առաւ Դիւբիւիի թեւը և շտապեց դէպի կայարան: Ախտնալով գնացքից ետ ընկնել նրանք սկսեցին բռնեցնել սեղմած և արմունկները կողքերին կպցրած՝ վազել, ինչպէս որ զինուորներն են վազում:

Անդլիացիներից մէկը հրամանատարութիւն էր անում. «Մէկ, երկու, մէկ, երկու»...

Պէտք էր տեսնել այդ երեք հաստափորների խմբակը:

Երբ նրանք հասան կայարան, գնացքն արդէն մեկնում էր: Երեքն էլ շտապով թօսն հէնց առաջին պատահած

վազօնը և երբ կայարանն աչքից ծածկուեց, անդլիացիները զրուկները դուրս հանելով լուսամուտից, գլխարկները վերցրին և ուրախ-ուրախ օդում շարժելով, սկսեցին աղաղակել. «Հիւյ, Հիւյ, Հիւյ»:

Յետոյ հանդարտուելով, մէկը միւսի ետեւից, հանդիսաւոր կերպով մօտեցան Դիւբիւիին և ամուր սեղմելով նրա ձեռքը, սրտաշարժ ձայնով շնջեցին.

«Անցցես դու, ճշմարիտ հայրենասէր, քաջ զինուոր»:

Ա.Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ:

Մոսկուա.

2315

2013

